

& domini constituuntur, qui qua lege, & qua conditione peccat, pronuntient: de quo homine præconis vox prædicat, & pretium conficit, huic acerbissimum vivo videntique funus dicitur; si funus id habendum sit, quo non amici conveniunt ad exequias cohonestandas, sed bonorum emtores, ut carnicibus, ad reliquias vitæ lacerandas & distrahendas.

XVI. Itaque majores nostri raro id accidere voluerunt; prætores, ut confiderate fieret, comparaverunt. Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiendi potestas non est, timide tamen, & pedetentim istuc descendunt, vi ac necessitate coacti, inviti, multis vadimonis desertis, sæpe illusi ac destituti. Considerant enim, quid & quantum sit, alterius bona proferbere. Jugulare civem, ne jure quidem quisquam bonus vult. Mavult enim commemorare, se, cum posset perdere, pepercisse, quam, cum parcere potuerit, perdidisse. Hæc in homines alienissimos, denique inimicissimos, viri boni faciunt, & hominum existimationis & communis humanitatis causa: ut, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis jure incommodi cadere possit.

Ad vadimonium non venit: quis? Propinquus. Si res ista gravissima sua sponte videretur, tamen ejus atrocitas necessitudinis nomine levaretur. Ad vadimonium non venit: quis? Socius. Etiam gravius aliquid ei deberes concedere, qui-cum te aut voluntas congregasset, aut fortuna conjunxisset. Ad vadimonium non venit: quis? Is, qui tibi præsto semper fuit. Ergo in eum, qui semel hoc commisit, ut tibi præsto non esset, omnia tela conjecisti, quæ parata sunt in eos, qui per multa male agendi causa, fraudandique fecerunt?

Si dupondius tuus ageretur, Sex. Nævi, si in parvula re captionis aliquid vererere; non statim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? Cum jus amicitia, societatis, affinitatis ageretur: cum officii rationem, atque existimationis duci conveniret: eo tempore tu non modo ad C. Aquilium, aut L. Lucillum, sed ne ipse quidem

Est autem fere unus ex creditoribus. Vide Ep. I. ad Ast. lib. I.

ad te retulisti. ne hæc quidem tecum locutus es: Horæ duæ⁷⁹ fuerunt: Quintius ad vadimonium non venit; quid ago? Si mehercule hæc tecum duo verba fecisses, Quid ago? respicisset cupiditas, atque avaritia paululum: aliquid loci rationi & consilio dedisses: tu te collegisses: non in eam turpitudinem venisses, ut hoc tibi esset apud tales viros confitendum, quæ tibi hora vadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse hominis propinqui fortunas funditus evertere.

XVII. Ego pro te nunc^a hoc consulo post tempus, & in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquili, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle; vadimonium mihi non obit quidam focius, & affinis meus, qui-cum mihi necessitudo vetus: controversia de re pecuniaria recens intercedit. Postulone a prætore, ut ejus bona mihi possidere liceat? an, cum Romæ domus ejus, uxor, liberi sint, domum potius denuntiem? Quid est, quod⁸⁰ hac tandem de re vobis possit videri? Profecto si recte vestram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum, expectare: deinde, si latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos convenire: quærere, quis procurator sit: domum denuntiare. Dicit vix potest, quam multa sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam necessariam⁸¹ devenire.

Quid ad hæc Nævius? Ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officii desideremus, & instituta bonorum virorum requiramus. Quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia, ac diligentia? viderint, inquit, ista officia viri boni: de me autem ita considerent: non, quid ha-

⁷⁹ Horæ duæ] Aiebat Nævius, vadimonium fuisse factum Non. Febr. hoc est, quinto die, ex quo Quintius Roma egressus fuerat, ut est cap. 18. Itaque sitit se illius diei horis, quibus prætore sedente, afferebat vadimonium esse obeundum; de quibus horis loquitur Cicero; neque vero contrahit quadrimum in duas horas, aut in unam, ut putat Manutius, & cum secutus Grævius, Vide cap. 18.

^a Lamb. hor

^b Idem. quos

⁸⁰ Quod] Dele accentum. Typographi enim peccata etiam neminem decipiant, indicanda sunt.

⁸¹ Extremam necessariam] Fortasse, extremam, nec necessariam. Hotom. Sic est legendum, extremam, ac necessariam. Lambin. Vulgatam tunc editiones antiquiores, & codices Græviani.

habeam, sed quibus rebus invenerim, quærant: & quemadmodum natus, & quo pacto educatus sim, memini. Vetus est, *De scurra multo facilius divitem, quam patremfamilias fieri posse*. Hæc ille, si verbis non audeat, te quidem vera palam loquitur. Etenim si vult virorum bonorum instituto vivere, multa oportet discat, atque dediscat: quorum illi ætati utrumque difficile est.

XVIII. Non dubitavi, inquit, cum vadimonium desertum esset, bona proscribere. Improbe. Verum, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas⁸², concedamus. Quid si nunquam deseruit? si ista causa⁸³ abs te tota per summam fraudem & malitiam facta est? si vadimonium omnino tibi cum P. Quintio nullum fuit? quo te nomine appellemus? Improbum? At, etiam si desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione, & proscriptione bonorum, improbissimum reperiebare. Num malitiosum? Negas⁸⁴. Fraudulentum? Jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. Audacem? cupidum? perfidiosum? Vulgaria, & obsoleta sunt: res autem nova, atque inaudita.

Quid ergo est? vereor mehercule, ne aut gravioribus utar verbis, quam natura fert, aut levioribus, quam causa postulat. Ais esse vadimonium desertum. Quæsit a te statim ut Romam rediit Quintius, quo die vadimonium istuc factum esse diceres. Respondisti statim, Nonis Februarii. Discedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliam profectus sit. Ad ephemeridem revertitur. Invenitur dies profectio- nis, pridie Kal. Februarii. Nonis Februarii si Romæ fuit, causæ nihil dicimus, quin tibi vadimonium promiserit.

Quid? hoc inveniri qui potest? Profectus est una L. Albius, homo in primis honestus: dicit testimonium. Profecuti sunt familiares, & Albius, & Quintium: dicent hi quoque testimonium. Literæ P. Quintii, testes tot, quibus omnibus causa iustissima est cur scire potuerint, nulla cur mentiantur, cum adti-

⁸² *Arrogas, & concedi postulas*] Ut rationem humanitatis & officii tenere non debueris.

⁸³ *Causa*] Prætextus.

⁸⁴ *Negas*] Lambinus legit, non negas. Videtur enim imitatus Plautum in Pleudolo, act. 1. sc. 13. vers. 126.

adstipulatore⁸⁵ tuo comparabuntur. Et in hac ejusmodi causa P. Quintius laborabit? & diutius in tanto metu miser, periculoque versabitur? & vehementius eum gratia adversarii perterrebit, quam fides iudicis consolabitur? Vixit enim semper inculte atque horride: natura tristi ac recondita fuit: non ad solarium⁸⁶, non in campo⁸⁷, non in conviviis versatus est: id egit, ut amicos observantia, rem parsimonia retineret: antiquam officii rationem dilexit, cujus splendor omnis his moribus obsolevit. At, si in causa pari discedere inferior videretur, tamen esset non mediocriter conquerendum. Nunc in causa superiore, ne ut par quidem sit, postulat: inferiorem esse se patitur, duntaxat usque eo, ne cum bonis, fama, fortunisque omnibus Sex. Nævii cupiditati crudelitatisque dedatur.

XIX. Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquili, causam omnino, cur postularer, non fuisse: quod neque pecunia debebatur: & si maxime deberetur, commissum nihil esse, quare ad istam rationem perveniretur. Attende nunc, ex edicto prætoris, bona P. Quintii possidere nullo modo potuisse. Recita edictum: *Qui fraudationis causa latitavit*. Non est is Quintius: nisi si latitant, qui ad negotium suum, relicto procuratore, proficiscuntur. *Cui heres⁸⁸ non exstabit*. Ne is quidem. *Qui exilii causa solum verterit⁸⁹*. ** Quo tempore existimas oportuisse, Nævi, absentem Quintium defendi, aut quo modo? Tum, cum postulabas, ut bona possideres? Nemo assuit. Neque enim quisquam divinare poterat, te postulaturum: neque quemquam atinebat id recusare, quod prætor, non fieri⁹⁰, sed ex edicto suo fieri jubebat.

Qui

⁸⁵ *Adstipulatore*] Teste stipulationis, seu potius calumnix tuæ.

⁸⁶ *Ad solarium*] Horologium solare ad Roftra, ubi homines animi causa oriabantur. Varro de lingua Lat. lib. 5. & Censorinus de die nat. cap. 19.

⁸⁷ *Campo*] Martio, ubi ludi spectabantur.

⁸⁸ *Cui heres*] Qui moriens heredem non relinquere, ejus bona possidebantur edicto Prætoris.

⁸⁹ *Verterit*] Deest aliquid. Non tamen

ausum adferre ex Hotomano, ac Lambino verba hæc: *Dicit id non posse: Qui absens iudicio deservit non fuerit: ne id quidem.*

⁹⁰ *Quod prætor, non fieri, &c.*] Ex multis, varisque lectionibus hæc positivum nobis placuit. Est autem sentus: nemo putavit recusandum quod Prætor fieri jubebat, non simpliciter, sed ex edicto suo, hoc est, ex verbis sui edicti, quibus certe Quintius non comprehenditur. *Idem*. Probat hæc eandem lectionem Cujacius, Observat. lib. X. cap. 31.

Qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? Cum proferibebas? Ergo affuit: non passus est: libellos dejecit Sex. Alphenus. Qui primus erat officii gradus, servatus est a procuratore summa cum diligentia. Videamus, quæ deinde sint consecuta. Hominem P. Quintii deprehendis in publico: conaris abducere. Non patitur Alphenus: vi tibi adimit; curat, ut domum reducatur ad Quintium. Hic quoque summe constat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis Quintium. Procurator negat. Vadari vis: promittit. In jus vocas: sequitur. Judicium postulas: non recusat. Quid aliud sit absentem defendi, ego non intelligo. At quis erat procurator? Credo aliquem ejectum hominem, egentem, litigiosum, improbum, qui posset scurræ divitis quotidianum convicium sustinere. Nihil minus. Eques Romanus locuples, sui negotii bene gerens: denique is, quem, quoties Nævius in Galliam profectus est, procuratorem Romæ reliquit.

XX. Et audes, Sex. Nævi, negare absentem defensum esse Quintium, cum eum defenderit idem, qui te solebat? &, cum is iudicium acceperit pro Quintio, cui tu & rem, & famam tuam commendare proficiscens, & concedere solebas: conaris hoc dicere, neminem extitisse, qui Quintium iudicio defenderet?

Postulabam, inquit, ut satisfaret. Injuria postulabas. Ita videbare⁹¹. Recusabat Alphenus. Ita: verum prætor decernebat. Tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo: non est istud iudicium pati, neque iudicio defendere, cum auxilium a tribunis petas. Hoc ego, cum attendo, qua prudentia sit Hortensius, dicturum esse eum non arbitror. Cum autem antea dixisse audio, & causam ipsam confidero, quid aliud dicere possit, non reperio. Fatetur enim libellos Alphenum dejecisse; vadimonium promisisse, iudicium quin acciperet

⁹¹ Ita videbare] Lego: Ita videbat. Verba autem hæc non Nævio, sed Ciceroni tribuo: quo mihi videntur trix omnes constructionis, & sensus facile expediri. Primum enim Nævius ait: Postulabam ut satisfaret. Respondet Cicero: Injuria postulabas: ita vide-

debat, recusabat Alphenus. Urget Nævius: Ita: verum Prætor decernebat. Reponit Cicero: Tribuni igitur appellabantur. Facillime porro fieri potuit, ut vocem videbat librariorum auxerint syllaba re, qua incipit vox consequens recusabat.

ret in ea ipsa verba⁹², quæ Nævius edebat, non recusasse; ita tamen, more & instituto, per eum magistratum, qui auxilii causa constitutus est.

Aut hæc facta non sint, necesse est: aut C. Aquilius, talis vir, juratus hoc jus in civitate constituat: cujus procurator non omnia⁹³ iudicia acceperit, quæ quisque in verba postularit: cujus procurator a prætoribus tribunis appellare ausus sit, eum non defendi: ejus bona recte possideri posse: ei misero, absentem, ignaro fortunarum suarum, omnia vitæ ornamenta per summum dedecus & ignominiam diripi convenire. Quod si probari nemini potest: illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem Quintium. Quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt.

At enim tribuni plebis ne audierunt quidem. Fateor, si ita est, procuratorem decreto prætoris oportuisse parere. Quid si M. Brutus intercessurum se dixit palam, nisi quid inter ipsum Alphenum & Nævium conveniret? videtur intercessisse appellatio tribunorum, non moræ⁹⁴, sed auxilii causa?

XXI. Quid deinde sit? Alphenus, ut omnes intelligere possent, iudicio defendi Quintium, ne qua subesse posset aliena aut ipsius officio, aut hujus existimatione suspicio, viros bonos complures advocat. Testatur, isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, ne quid atrocis in P. Quintium absentem sine causa facere conetur. Sin autem inimicissime atque infestissime contendere perseveret, se paratum esse omni recta atque honesta ratione defendere, quod petat, non deberi: se iudicium id, quod edat, accipere. Ejus rei, conditionisque tabellas obsignaverunt viri boni complures. Res in dubium venire non potest. Fit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neque possessis bonis, ut Alphenus promittat

Tom. IV.

D

tat

⁹² In ea ipsa verba] In eam formulam appellatos fuisse Tribunos, non more & instituto, sed auxilii causa ad eludendum iudicium. Non est istud iudicium pati, neque iudicio defendere, cum auxilium a tribunis petas. Grævius habet non moræ, secutus lectionem Lambini: id est non causa moræ, ad morandum iudicium. Probarem, si pro videtur, effect nonne videtur.

⁹³ Non omnia] Etiam iniqua, quale erat, ut Alphenus nomine Quintii satisfaret. Nemo enim debet indefensus dici, quod iniqua iudicia non acceperit, & ideo Tribunos appellari.

⁹⁴ Non moræ] Quia objecerat Nævius,

rat Nævio fisti Quintium. Venit ad vadimonium Quintius. Jacet res in controversiis, isto calumniante⁹⁵, biennium, usque dum inveniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine recederet, & in hoc singulare⁹⁶ iudicium causa omnis concluderetur.

Quod officium, C. Aquili, commemorari procuratoris potest, quod ab Alpheno prateritum esse videatur? Quid assertur, quare P. Quintius absens negetur esse defensus? An vero id, quod Hortensium, quia nuper iniecit, & quia Nævius semper id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Nævio parertationem cum Alphenio, illo tempore, illis dominantibus⁹⁷? Quod si velim confiteri: illud, opinor, concedent, non procuratorem P. Quintii neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. Mihi autem ad vincendum satis est, fuisse procuratorem, qui-cum experiri posset. Qualis is fuerit, si modo absentem defendebat per jus & magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere.

Erat, inquit, illarum partium. Quid ni? qui apud te esset educatus: quem tu a puero sic instituissem, ut nobili⁹⁸ ne gladiatori⁹⁹ quidem cederet. Sicut tu semper summe concupisti: idem volebat Alphenus: ea re tibi cum eo par contentio erat. Brutus, inquit, erat familiaris: itaque is intercedebat. Tu contra Burrieni, qui injuriam decernebat: omnium denique illorum¹, qui tum & poterant per vim & scelus plu-

⁹⁵ Calumniante] Ludificante, & trahente iudicium.

⁹⁶ Singulare] Sive unum, cum tamen ageretur de tot, tantisque rebus; sive inusitatum, ut superius conquestus est.

⁹⁷ Illis dominantibus] Marianis, a quibus habet Alphenus.

⁹⁸ Nobili] Nobiles enim sivebant Sylla. Hic autem ludit in verbo, cum nobilis dicitur etiam gladiator multarum victoriarum.

⁹⁹ Gladiatori] Ita appellare videtur Burrienum prætorum, hominem prægrandem & robustum.

¹ Omnium denique illorum] Omnes interpretes, qui locum hunc attingerunt, putant hæc verba ad nobiles Syllanos esse referenda, quod Nævius Syllanarum partium esset, que-

madmodum Alphenus Marianarum. Sed cum hoc affirmarunt, quam deinde laborant, ut ostendant, Syllanos, tunc plurimum potuisse, cum revera Mariani dominarentur, sicut paulo ante affirmavit Cicero, & constat ex historia. Ego itaque refero verba illa, omnium denique illorum, ad Marianos, quasi dicat orator: Tu familiaris eras Burrieni, & omnium Marianorum, qui tum dominabantur, & plurimum audebant. Erat enim eo tempore etiam Nævius Marianus, sed postea per summam perfidiam transit ad victores Syllanos, ut colligitur ex cap. 22. Tu postquam, qui tibi erant amici, non poterant vincere; ut amici tibi essent, qui vincebant, effecisti. Ecce igitur quare statim dicat: An omnes tu istos vincere volebas, &c. Aude id dice-

plurimum: &, quod poterant, id audebant. An omnes tu istos² vincere volebas, qui nunc, tu ut vincas, tantopere laborant? Aude id dicere non palam, sed his ipsis, quos advocasti³. Tamen nolo eam rem commemorando renovare, cujus omnino rei memoriam omnem tolli funditus ac deleri arbitror oportere.

XXII. Unum illud dico: si propter partium studium potens erat Alphenus; potentissimus Nævius. Si fretus gratia postulat, aliquid iniquius Alphenus, multo iniquiora Nævius impetrabat. Neque enim inter studium vestrum quidquam, ut opinor, interfuit. Ingenio, vetustate, artificio tu facile vicisti. Ut alia omittam, hoc satis est. Alphenus⁴ cum iis, & propter eos perit, quos diligebat. Tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant vincere; ut amici tibi essent, qui vincebant, effecisti.

Quod si tum par tibi jus cum Alphenio fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te advocare poterat: quia magistratus aliquis reperiebatur, apud quem Alpheni causa consisteret: quid hoc tempore Quintio statuendum est? cui neque magistratus adhuc æquus inventus est, neque iudicium redditum est usitatum: non conditio, non sponsio, non denique ulla unquam intercessit postulatio, mitto æqua, verum ante hoc tempus ne fando quidem audita. De re⁵ pecuniaria cupio contendere. Non licet. At ea controversia est. Nihil ad me attinet: causam capitis dicas, oportet. Accusa, ubi ita necesse est. Non, inquit, nisi tu ante, novo modo, priore

D 2 loco

dicere, &c. Hoc est, tu volebas, nobiles istos Syllanos victoriam de Marianis referre; nec palam audebis contrarium dicere, quia nos te perfidia ac mendacii arguemus. Adde hæc verba illa ex cap. 22. Neque enim inter studium vestrum quidquam, ut opinor, interfuit. Id est, uterque vestrum studebat Marianis. Quem locum interpretationi suæ adversari intelligens Hotomanus, variam lectionem commentus est, reposuitque aliud pro quidquam. Ita belle Ciceronem ad sententiam suam, non se ad Ciceronis sententiam accommodat.

² An omnes tu istos] Arguit eum perfidia,

quod tum esset Marianus, nec vellent Syllanos vincere quibus se clam simulabat amicam, & ad quos postea victores aperte transit.

³ Quos advocasti] Qui tua perfidia (inquirit interpretis) sunt confecti. Imo vero, qui non sunt confecti, ideoque tibi favent in hac causa. His tamen ipsis non audebis dicere, quia omnibus notum est, te secutum esse, non causam, sed victoriam.

⁴ Alphenus] Vel interceptum, vel proscriptum cum Marianis.

⁵ De re] Inducit Quintium, & Nævium altercantes.

loco dixeris : dicendum necessario est : præstituendæ horæ ad arbitrium nostrum : iudex ipse accesserit .

Quid tum ? Tu aliquem patronum invenies , hominem antiqui officii , qui splendorem nostrum & gratiam negligat ? Pro me pugnabit L. Philippus , eloquentia , gravitate , honore florentissimus civitatis : dicit Hortensius , excellens ingenio , nobilitate , existimatione : aderunt autem homines nobilissimi , ac potentissimi , quorum frequentiam & confessum non modo P. Quintius , qui de capite decernit , sed quisvis , qui extra periculum sit , perhorrescat . Hæc est iniqua ^a certatio , non illa , qua tu contra Alphenum velitabaris ; huic , ne ubi confisteret quidem contra te , locum reliquisti ⁶ . Quare aut doceas oportet , Alphenum negasse se procuratorem esse , non decessisse libellos , iudicium accipere noluisse : aut , cum hæc ita facta sint , ex edicto te bona P. Quintii non possedisse concedas .

XXIII. Etenim , si ex edicto possedisti ; quæro , cur bona non venierint ? cur cæteri sponsores & creditores non convenierint ? Nemone fuit , cui deberet Quintius ? Fuerunt ; & complures fuerunt : propterea quod C. frater aliquantum æris alieni reliquerat . Quid ergo est ? Homines erant ab hoc omnnes alienissimi : & iis debebatur : neque tamen quisquam inventus est tam insignite improbus , qui violare P. Quintii existimationem absentis auderet . Unus fuit , affinis , socius , necessarius , Sex. Nævius : qui cum ^b ipse ultro ⁷ deberet ⁸ , quasi eximio præmio sceleris exposito , cupidissime contendere , ut per se afflictum atque eversum propinquum suum , non modo honeste partis bonis , verum etiam communi luce privaret . Ubi erant cæteri creditores ? denique hoc tempore ubi sunt ? quis est , qui fraudationis causa latuisse dicat ? quis , qui

^a Lamb. certatio , qua huic , ne ubi confisteret quidem , locum reliquisti : non illa , qua tu contra Alphenum velitabaris .

⁶ Locum reliquisti] Allegoriam claudit . Tu dicis , tibi fuisse iniquam certationem , id est , tibi fuisse iniquum locum ad certandum ; ac huic reliquisti locum nullum : si quidem Quintius nullam conditionem æquam

obtinere potuerat .

^b Lamb. ipsi nihil deberetur , ultro .

⁷ Ultro] Imo , e contrario . Plautus , *Aul.*

III. s. 65. Ubi disputata est ratio cum Argentario , etiam plus ultro debet Argentario .

⁸ Deberet] Quia multa abstraheret ex bonis societatis , ut est cap. 3.

qui absentem defensum neget esse Quintium ? Nemo invenitur . At contra omnes , quibuscum ratio huic aut est , aut fuit , adstant , defendunt : fides hujus multis locis cognita , ne perfidia Sex. Nævii derogetur , laborant . In huiusmodi sponsonem testes dare oportebat ex eo numero , qui hæc dicerent : Vadimonium mihi deseruit : me fraudavit : a me nominis ejus , quod inficiatus esset , diem petivit ⁹ : ego experiri non potui : latitavit , procuratorem nullum reliquit . Horum nihil dicitur . Parantur testes , qui hæc dicant . Verum , opinor , viderimus , cum dixerint . Unum tamen hoc cogitent , ita se graves esse , ut , si veritatem volent retinere , gravitatem possint obtinere : sin eam negligent , ita leves sint , ut omnes intelligant , non ad obtinendum mendacium , sed ad verum probandum , auctoritatem adjuvare .

XXIV. Ego hæc duo quæro : primum , qua ratione Nævius susceptum negotium non transegerit : hoc est , cur bona , quæ ex edicto possidebat , non vendiderit : deinde , cur ex tot creditoribus aliis ad istam rationem nemo accesserit : ut necessario constiteat , neque eorum tam temerarium quemquam fuisset , neque te ipsum id , quod turpissime suscepisses , perseverare , & transigere ¹⁰ potuisse . Quid si tu ipse , Sex. Nævii , statuisti , bona P. Quintii ex edicto possessa non esse ? Opinor , tuum testimonium , quod in aliena re leve esset , id in tua ¹¹ , quoniam contra te est , gravissimum debet esse . Emisisti bona Sex. Alpheni , L. Sylla dictatore vendente ¹² . Socium tibi in hujus bonis edidisti ¹³ Quintium . Plura non dico . Cum eo tu voluntariam societatem coibas , qui te in hereditaria societate fraudarat ? & eum iudicio tuo comprobabas , quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbitrabare ?

Diffidebam mehercule , C. Aquili , fati animo certo & confir-

⁹ Diem petivit] Longiorem diem petivit ad sistendum in iudicio : quod est eorum , qui rem ludificando trahunt . Vel petiit longiorem diem ad dissolvendum debitum , ut placet Hotom. & Grav.

¹⁰ Id perseverare & transigere] Id pendet a secundo verbo , sitque per *Utrum* . Non enim fati mihi probat Grævius , Cicero nem tribuisse quartum casum verbo *perseverare* ;

quamvis deterioris latinitatis auctores tribuere non dubitaverint .

¹¹ Id in tua] Adverte quod id , quod hoc loco recludat , sed magnam tamen habet vim & venustatem .

¹² Vendente] Vendidit Sylla bona Alpheni vel intercepti , vel proscripti , quod esset Marianarum partium .

¹³ Edidisti] In libello emptiois .

firmato me posse in hac causa consistere. Sic cogitabam; cum contra dicturus esset Hortensius, & cum esset attente auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roscio, cujus soror est cum P. Quintio, cum a me peteret, & summe contenderet, ut suum propinquum defenderem, mihi perdifficile esse contra tales oratores non modo tantam causam perorare, sed omnino verbum facere conari. Cum cupidius instaret: homini pro amicitia familiaris dixi, mihi videri ore durissimo esse, qui praesente eo¹⁴ gestum agere conaretur: qui vero cum ipso contenderent, eos, etiam si quid antea recti, aut venusti habere visi sunt, id amittere: ne quid mihi ejusmodi accideret, cum contra talem artificem dicturus essem, me vereri.

XXV. Tum mihi Roscius, & alia multa confirmandi mei causa dixit: & mehercule, si nihil diceret, tacito ipso officio, & studio, quod habebat erga propinquum suum, quemvis commoveret. Etenim, cum artifex ejusmodi sit, ut solus dignus videatur esse, qui in scena spectetur: tum vir ejusmodi est, ut solus dignus videatur, qui eo non accedat¹⁵. Verumtamen, quid si, inquit, habes ejusmodi causam, ut hoc tibi planum sit faciendum, neminem esse, qui possit biduo, aut summum triduo, septingenta millia passuum ambulare? tamenne vereris, ut possis haec contra Hortensium contendere? Minime, inquam. Sed quid id ad rem? Nimirum, inquit, in eo causa consistit. Quomodo? Docet me ejusmodi rem, & factum simul Sex. Navi, quod si solum proferretur, satis esse deberet. Quod abs te, C. Aquili, & a vobis, qui adestis in consilio, quaeso, ut diligenter attendatis. Profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnasse, & audaciam; hinc veritatem, & pudorem, quoad potuerit, restitisse. Bona postulas, ut ex edicto possidere liceat. Quo die? Te ipsum, Navi, volo audire: volo inauditum facinus, ipsius, qui id commisit, voce convinci. Dic, Navi, diem.

Ante

¹⁴ Eo] Hortensio.

¹⁵ Qui eo non accedat] Quia histriones

habiti sunt infames. L. quod ait z. D. de his qui not. inf.

Ante v. Kalendas¹⁶ intercalares¹⁷. Bene agis. Quam longe est hinc in saltum vestrum Gallicanum? Navi, te rogo. dcc millia passuum. Optime. De saltu dejicitur Quintius: quo die? Possumus hoc quoque ex te audire? Quid taces? Dic, inquam, diem. Pudet dicere. Intelligo: verum & fero, & nequidquam pudet. Dejicitur de saltu, C. Aquili, pridie Kalendas¹⁸ intercalares. Biduo post, aut, ut statim de jure¹⁹ aliquis cucurrerit, non toto triduo dcc millia passuum conficiuntur. O rem incredibilem! o cupiditatem inconsideratam! o nuntium volucrum! Administri & satellites Sex. Navi Roma trans Alpes in Sebustanos biduo veniunt. O hominem fortunatum, qui ejusmodi nuntios, seu potius Pegasos habeat!

XXVI. Hic ego, si Crassi omnes cum Antoniis existant, si tu, L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc causam voles cum Hortensio dicere, tamen superior sim necesse est. Non enim, quemadmodum putatis, omnia sunt in eloquentia. Est quaedam tamen ita perspicua veritas, ut eam infirmare nulla res possit.

An, antequam postulasti, ut bona possideres, misisti, qui curarent, ut dominus de suo fundo a sua familia vi dejiceretur? Utrumlibet elige. Alterum incredibile est: alterum nefarium: & ante hoc tempus utrumque inauditum. Septingenta millia passuum vis esse decursa biduo? Dic. Negas? Ante igitur misisti. Malo²⁰. Si enim illud diceres; improbe mentiri viderere. Cum hoc confiteris; id te admisisse concedis, quod ne mendacio quidem tegere possis. Hoc consilium Aquilio, & talibus viris, tam cupidum, tam audax, tam temerarium probabitur?

Quid

¹⁶ Ante V. Kal.] Hoc est, die quinto ante Kalendas. Est autem idem ac si diceret V. Kal. utroque enim modo veteres loquebantur. Dies hic est 20. Februarii.

¹⁷ Intercalares] Dies erant, qui interjiciebantur inter 23. & 24. Februarii; ut annus Lunaris, qui est minor, conveniret cum Solari, qui est major. Et primo quidem republice tempore, ex praescripto Numa; interjiciebantur altero quoque anno dies 22. Etate vero Ciceronis intercalandi pote-

tas omnis erat penes Pontifices; qui saepe cum essent abusi, totam anni rationem perturbabant, ut Juliana demum correctione opus fuerit.

¹⁸ Pridie Kal.] Die 29. Feb.

¹⁹ Statim de jure] A tribunali Praetoris statim in Galliam cucurrerit.

²⁰ Malo] Malo respondens, te ante edictum misiste, ut faceris improbatum ejusmodi, quae ne mendacio quidem regi possit.

Quid hæc amentia, quid hæc festinatio, quid hæc immaturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem? Mittis injussu prætoris. Quo consilio? Jussurum sciebas? Quid? cum jussisset, tum mittere nonne poterat? Postulaturus eras. Quando? Post dies xxx. Nempe si te nihil impediret: si voluntas eadem maneret: si valeres: denique si viveres. Prætor jussisset. Opinor, si vellet, si valeret, si jus diceret, si nemo recusaret²¹, qui, ex ipsius decreto, & satisfidaret, & judicium accipere vellet. Nam, per deos immortales! si Alphenus, procurator P. Quintii, tibi tum satisfidaret, & judicium accipere vellet; denique omnia, quæ postulares, facere voluisset; quid ageres? Revocares eum, quem in Galliam miserat? At hic quidem jam de fundo expulsius: jam a suis diis penatibus præceps ejectus: jam (quod indignissimum est) suorum fervorum manibus, nuntio atque imperio tuo, violatus esset. Corrigeres hæc scilicet tu postea. De cujusquam vita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te cæcum cupiditate & avaritia fuisse, ut, cum postea quid futurum esset, ignorares: accidere autem multa possent: spem maleficii præsentis in incerto reliqui temporis eventu collocares? Atque hæc perinde²² loquor, quasi ipso illo tempore, cum te prætor jussisset ex edicto possidere, si in possessionem mississes, debueris, aut potueris P. Quintium de possessione deturbare.

21 Si nemo recusaret] Id quod Prætor juberet. Recusare autem aliquis poterat satisfidando, & judicium accipiendo.

22 Atque hoc perinde] Locus est difficilissimus, quem interpretes omnes declinarunt, præter unum Horomanum; a quo tamen ipso ego cogor discedere, etsi non libenter faciam in re præsertim Legali. In hujusmodi igitur cautis duplex interveniebat Prætoris decretum, quorum unum dicebatur *primum*, alterum *secundum*; per illud Prætor mittebat in possessionem, per hoc jubebat possidere, L. 6. fuita 15. D. de damno inf. Quæ tamen duæ loquendi formulæ promiscuè habentur præsertim ab oratoribus. Primum porro decretum dabatur custodia causa, quod constat tum ex verbis ipsius decreti, quæ in-

fra habentur apud Ciceronem, tum ex L. 12. D. quibus ex caus. Cum bona possidere prætor permittit, non possidemus, sed majori custodia verum, & observantiam nobis concedit. Secundum dabatur veræ possessionis ac venditionis gratia: quique ex illo possidebat, possessor juris dicebatur, quemadmodum alter possessor facti, ut est in L. 3. §. ultimo, D. de acquir. poss. Ergo Nævius, qui nondum obtinerat, nisi *primum* decretum, non poterat Quintium de bonis suis detrudere, sed una cum illo possidere debebat tanquam custos, donec propositus per 30. dies libellus, & a nemine dejectus, *secundum* decretum postulare ad Quintiana bona, verè possidenda ac vendenda.

XXVII.

XXVII. Omnia sunt, C. Aquili, ejusmodi, quivis ut percipere possit, in hac causa improbitatem & gratiam cum inopia & veritate contendere. Prætor te quemadmodum possidere jussit? Opinor, ex edicto. Sponsio quæ in verba facta est? Ni ex edicto prætoris bona P. Quintii possessa non sint. Redeamus ad edictum. Id quemadmodum jubet possidere? Num quid est causa; C. Aquili, quin si longe aliter possedit, quam prætor edixit, iste ex edicto non possederit, ego sponsione vicerim? Nihil opinor. Cognoscamus edictum. Qui ex edicto meo in possessionem venerint. De te loquitur, Nævi, quemadmodum tu putas. Ais enim te ex edicto venisse. Tibi, quid facias, definit: te instituit, tibi præcepta dat. Eos ira videtur in possessione esse oportere. Quomodo? Quod ibidem recte custodire poterunt, id ibidem custodiant. Quod non poterunt, id auferre, & abducere licebit. Quid tum? Dominum, inquit, invitum detrudere non placet. Eum ipsum, qui fraudandi causa latitet: eum ipsum, quem judicio nemo defendat: eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis male agat, invitum de prædio detrudi vetat.

Proficiscenti tibi in possessionem prætor ipse, Sex. Nævi, palam dicit: Ita possideto, ut tecum simul possideat Quintius²³: ita possideto, ut Quintio vis ne afferatur. Quid? tu id quemadmodum observas? Mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romæ domus, uxor, liberi, procurator esset; eum, qui tibi vadimonium non deservisset; hæc omnia mitto: illud dico, dominum expulsum esse de prædio: domino a familia sua manus allatas esse ante suos Lares familiares. Hoc dico²⁴ * * *.

XXVIII. Nævium ne appellasse quidem Quintium, cum simul esset, experiri posset quotidie: deinde, quod omnia iudicia difficillima cum summa sua invidia, maximoque periculo P. Quintii fieri mallet, quam illud pecuniarium iudicium, quod uno die transigi posset: ex quo una hæc omnia nata,

23 Simul possidat Quintius] De jure tantum verus dominus, tu de facto, tanquam custos.

24 Hoc dico * * *] Quintium argumentum

hoc loco desideratur, quod tamen colligitur ex anacephalozosi, quæ statim sequitur. Quintiano autem bona possessa non esse constituit, &c.

nata, & profecta esse concedit. Quo in loco conditionem tuam, si vellet pecuniam petere, P. Quintium iudicatum solvi satisfaturum, dum ipse, si quid peteret, pari conditione uteretur.

Ostendi, quam multa ante fieri convenerit, quam hominis propinqui bona possideri postularentur: præsertim cum Romæ domus ejus, uxor, liberi essent, & procurator æque utriusque necessarius. Docui, cum desertum esse dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promississe dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuisse, id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui & scire deberent, & causam, cur mentirentur, non haberent. Ex edicto autem non potuisse bona possideri, demonstravi; quod neque fraudandi causa latitasset, neque exilii causa solum vertisse diceretur.

Reliquum est, ut eum nemo iudicio defenderit. Quod contra copiosissime defensum esse contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore, atque improbo: sed ab equite Romano propinquo & necessario suo, quem ipse Sex. Nævius procuratorem relinquere antea consuevit: neque eum, si tribunos appellavit, idcirco minus iudicium pati paratum fuisse: neque potentia procuratoris Nævio jus ereptum: contra, istum potentia sua tum tantummodo superiorem fuisse, nunc nobis vix respirandi potestatem dare.

XXIX. Quæsi, quæ causa fuisset, cur bona non venissent, cum ex edicto possiderentur. Deinde illud quoque requisivi, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fecerit, neque nunc contra dicat, omnesque pro P. Quintio pugnent: præsertim cum in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad rem maxime pertinere. Postea sum usus adversarii testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium, quem, quo modo nunc intendit, ne in vivorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Tum illam incredibilem celeritatem, seu potius audaciam, protuli: confirmavi, necesse esse aut biduo dcc. millia passum esse decursa, aut Sex. Nævium diebus compluribus ante in possessionem misisse, quam postularet, ut ei liceret bona possidere.

Postea.

Postea recitavi edictum, quod aperte dominum de prædio detrudi vetaret: in quo constitit, Nævium ex edicto non possedisse, cum confiteretur ex prædio vi detrusum esse Quintium. Omnino autem bona possessa non esse constitui: quod bonorum possessio spectetur non in aliqua parte, sed in universis, quæ teneri, ac possideri possint. Dixi, Romæ domum fuisse, quo iste ne aspirarit quidem: servos complures, ex quibus iste possederit neminem, ne attigerit quidem: unum fuisse, quem attingere conatus sit: prohibitum fuisse: quiescisse. In ipsa Gallia cognovisti in prædia privata Quintii Sex. Nævium non venisse. Denique ex ipso saltu, quem, per vim expulso socio, possedit, servos privatos Quintii non omnes ejectos esse. Ex quo, & ex cæteris dictis, factis, cogitatisque Sex. Nævii, quibus potest intelligere, istum nihil aliud egisse, neque nunc agere, nisi uti per vim, per injuriam, per iniquitatem iudicii, totum agrum, qui communis est, suum facere possit.

XXX. Nunc causa perorata, res ipsa, & periculi magnitudo, C. Aquili, cogere videtur, ut te, atque eos, qui tibi in consilio sunt, obsecret, obtesteturque P. Quintius per se nequitiam, ac solitudinem suam, nihil aliud, nisi ut vestra naturæ, bonitatisque obsequamini: ut, cum veritas cum hoc faciat, plus hujus inopia possit ad misericordiam, quam illius opes ad crudelitatem.

Quo die ad te iudicem venimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere cœpimus. Si causa cum causa contenderet, nos nostram perfacile cuivis probaturos statuebamus. Quod vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret; idcirco nobis etiam magis te iudice opus esse arbitrati sumus. Ea res enim nunc in discrimine versatur, utrumne possit se contra luxuriam ac licentiam rusticana illa atque inculta parsimonia defendere: an deformata, atque ornamentis omnibus spoliata, nuda, cupiditati, petulantiaque addicatur. Non comparat se tecum gratia P. Quintius, Sex. Nævius: non opibus, non facultate contendit. Omnes tuas artes, qui-

E 2 bus

25 Recitavit] Emendes velim, recitavit.

bus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur, se non belle dicere, non ad voluntatem loqui posse: non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam devolare: non profusus sumptibus vivere: non ornare magnifice, splendideque convivium: non habere domum clausam pudori & sanctimonie, patentem, atque adeo expositam cupiditati & voluptatibus: contra, sibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino semper horridam atque aridam cordi fuisse. Ista superiora esse, ac plurimum posse his moribus sentit. Quid ergo est? Non usque eo tamen, ut in capite, fortunisque hominum honestissimorum dominantur ii, qui relicta bonorum virorum disciplina, & quæstum & sumptum Gallonii²⁶ sequi maluerunt, atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia perfidiaque vixerunt. Si licet vivere eum, quem Sex. Nævius non vult: si est homini honesto locus in civitate, invito Nævio: si fas est respirare P. Quintium, contra nutum ditionemque Nævii, si quæ pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam, te defendente, obtinere: spes est, & hunc miserum atque infelicem aliquando tandem posse consistere. Sin & poterit Nævius, id, quod libet, & ei libebit, quod non licet: quid agendum est? qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? qui denique questus, qui meror dignus inveniri in calamitate tanta potest?

XXXI. Miserum est exturbari fortunis omnibus: miserius est, injuria. Acerbum est ab aliquo circumveniri: acerbius, a propinquo. Calamitosum est bonis everti: calamitosius, cum dedecore. Funestum est a forti atque honesto viro jugulari: funestius, ab eo, cuius vox in præconio quæstu profluit. Indignum est a pari vinci, aut superiore: indignius, ab inferiore atque humiliore. Luctuosum est tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico. Horribile est causam capitis dicere: horribilius, priore loco dicere. Omnia circumspexit Quintius, omnia periclitatus est, C. Aquili: non prætorem modo, a quo jus impetraret, invenire non potuit, atque adeo ne un-

²⁶ Gallonii] Fuit præco, ut Nævius, sed lib. II. de Finib. c. 28. & Horat. Sat. II. in gula vitia turpissime profusus: de quo 2. 47.

de arbitratu²⁷ quidem suo postulare: sed ne amicos quidem Sex. Nævii: quorum sæpe, & diu ad pedes jacuit stratus, obsecrans per deos immortales, ut aut secum jure contenderent, aut injuriam sine ignominia sibi imponerent. Denique ipsius inimici vultum superbissimum subiit: ipsius Sex. Nævii lacrymans manum prehendit, in propinquorum bonis profribendis exercitatum: obsecravit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius conjugem & liberos, quibus propior P. Quintio nemo est, ut aliquando misericordiam caperet; aliquam, si non propinquitatis, at ætatis suæ; si non hominis, at humanitatis rationem haberet: ut secum aliqui, integra sua fama, qualibet, dummodo tolerabili, conditione transigeret.

Ab ipso repudiatus, ab amicis ejus non sublevatus, ab omni magistratu agitatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem: tibi se, tibi suas omnes opes, fortunæque commendat: tibi committit existimationem ac spem reliquæ vitæ: multis vexatus contumeliis, plurimis jactatus injuriis, non turpis ad te, sed miser confugit. E fundatissimo dejectus, ignominie omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filie nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamen vita superiore commisit. Itaque te hoc obsecrat, C. Aquili, ut, quam existimationem, quam honestatem in judicium tuum prope acta jam ætate, decursaque attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco efferre: ne is, de cuius officio nemo unquam dubitavit, sexagesimo denique anno, dedecore, macula, turpissimaque ignominia notetur: ne ornamentis ejus omnibus Sex. Nævius pro spoliis abutatur: ne per te ferat²⁸, quo minus, quæ existimatio P. Quintium usque ad senectutem perduxit, eadem usque ad rogam prosequatur.

²⁷ Unde arbitratus] Non invenit a quo petere. ²⁸ Ferat] ut Nævius obtineat. Plaur. in teret judicii formulam ex sententia; coactus Merc. act. 2. sc. 3. Quod potest, ferat. Paf. est enim contendere de probro, cum ipse feratus suspicatur legendum fas. mallet de pecunia.